

Instytut Amity

Radzenie sobie w rodzinie

KAPITAŁ LUDZKI
CZŁOWIEK – NAJLEPSZA INWESTYCJA!

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Materiały na szkolenie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
Działanie 7.2.1. POKL, Nr 07.02.01-14-203/09

Instytut „Amity”
– Jacek Morawski – Badania naukowe, edukacja i doradztwo
✉ Skr. poczt 15,
00-975 Warszawa 150
(+48 662 217 397)
www.amity.pl
www.agresja.pl

Autor: Ewa Joanna Morawska

Projekt okładki: PanDawer

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie

Spis treści

1. Rodzina zagrożona wykluczeniem społecznym	5
1.1. Problemy związane z wykluczeniem	6
1.2. Problemy związane z alkoholem i narkotykami	8
1.3. Problemy związane z przemocą w rodzinie	9
1.4. Wielowymiarowe cierpienie istot ludzkich	9
2. Grupa rodzinna i zasady jej działania	10
2.1. Tworzenie grupy rodzinnej	10
2.2. Organizacja grupy	11
2.3. Grupa jest autonomicznym stowarzyszeniem	13
2.4. Nie więcej niż dwanaście rodzin w jednej grupie	13
2.5. Ustalony dzień spotkań i punktualność	15
2.6. Regularne uczestnictwo	15
2.7. Zasada nie używania substancji psychoaktywnych	15
2.8. Treningi aktywizacji społecznej i szkolenia	16
2.9. Dane osobowe członków grupy są poufne	16
2.10. Indywidualizacja praktyk grupy	17
2.11. Jak długo trwa członkostwo w grupie?	17
2.12. Samotna osoba w grupie rodzinnej	18
2.13. Członkostwo rodzin w grupie	19
2.14. Wizyty i szkolenia w grupach rodzinnych	21
2.15. Obecność większej liczby asystentów w jednej grupie rodzinnej	23
3. Asystent rodzinny	24
3.1. Znaczenie terminu „asystent rodzinny” w programach dotyczących wykluczenia społecznego	24
3.2. Szkolenie asystentów	26
3.3. Wielowymiarowe cierpienie istot ludzkich a rola asystentów	27
3.4. Osobowość i profesjonalizm asystentów	28
3.5. Spotkania szkoleniowe asystentów	30
3.6. Osoby zagrożone i członkowie ich rodzin, jako asystenci w grupie rodzinnej	31
4. Nawrót	32
4.1. Grupa i nawrót	32
4.2. Jak reagować na „nawrót”	32

Wstęp

Niniejszy skrypt zawiera propozycję sposobu rozwiązywania problemów rodzinnych osób, zagrożonych wykluczeniem społecznym, do wykorzystania w trakcie szkoleń dla beneficjentów Projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Działanie 7.2.1. POKL, Nr 07.02.01-14-203/09.

Aktywne rozwiązywanie takich problemów polega, naszym zdaniem, na promowaniu i wspieraniu samopomocowej aktywności rodzin, przy pomocy odpowiednio przygotowanego asystenta rodzinnego. Jest to propozycja dla tych, którzy chcą brać swoje sprawy w swoje ręce. Grupy takie mogą dzielić się swoim doświadczeniem w przezwyciężaniu wykluczenia społecznego, wymieniać informacjami o możliwościach zatrudnienia, podtrzymywać się w pozytywnej zmianie.

Odpowiedni model aktywnego rozwiązywania problemów rodzinnych, w tym związanych z alkoholem, został skutecznie zweryfikowany we Włoszech i kilkunastu innych krajach, a także sprawdzony pilotażowo w Polsce, w kierowanej przeze mnie Szkole Profilaktyki Uzależnień.

Wykorzystałam także materiały kursów Europejskiej Szkoły Alkoholologii

i Psychiatrii Ekologicznej (Triest, Włochy) i Międzynarodowej Organizacji Dobrych Templariuszy (IOGT International), obserwacji pracy grup rodzinnych, głównie we Włoszech, prac Międzynarodowej Komisji ds. Alkoholu i Narkotyków IOGT oraz z nadzoru specjalistycznego i badań ewaluacyjnych klubów samopomocowych, prowadzonych w Instytucie Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. Podstawowymi źródłami były prace wybitnego psychiatry, wieloletniego asystenta Światowej Organizacji Zdrowia, Profesora Vladimira Hudolina (zmarłego w 1996 roku). Są to w szczególności: Vl. Hudolin: *Manuale di alcologia*, Trento, Erickson, 2nd edition, 1991; Vl. Hudolin: *Sofferenza multidimensionale della famiglia*, Padova, Eurocare, 1995. Wykorzystałam także materiały dydaktyczne dla uczestników kursów europejskich, autorstwa Visnji Hudolin, Laury Musso, Francesco Piani, Franco Marcomini oraz Michele Sforzina we współpracy z Paolą Gosparini.

W skrypcie tym nie zamieszczam odnośników do piśmiennictwa, gdyż na tym etapie szkolenia zawiera on wszystkie niezbędne informacje. Wykaz piśmiennictwa dostępny jest w Instytucie „Amity”.

1. RODZINA ZGROŻONA WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

Według *Encyklopedii Popularnej PWN* rodzina to „podstawowa grupa społeczna występująca we wszystkich historycznie znanych typach społeczeństw i kultur; składa się z małżonków i ich dzieci (także adoptowanych) oraz krewnych małżonków (są dla siebie powinowatymi); odgrywa główną rolę w procesie socjalizacji.”

Pojęcie rodziny nie jest w żadnej mierze teoretyczne. Każdy z nas pochodzi z rodziny. Rodzina jest trudnym do zastąpienia miejscem opieki dla potomstwa. Funkcje rodziny polegają m.in. na zaspokajaniu potrzeb fizycznych, psychicznych i duchowych swoich członków.

Zasadniczą cechą rodziny są związki (relacje) między ojcem, matką, dziećmi i krewnymi. Są to relacje formalne między mężem i żoną (małżeństwo), relacje pokrewieństwa, relacje ekonomiczne i – szczególnie ważne – relacje emocjonalne. Relacje są różne między różnymi członkami rodziny i różny jest układ relacji w różnych rodzinach. Telefoniczna rozmowa syna z matką podtrzymuje relacje rodzinne, nawet jeżeli obydwójce znajdują się na różnych kontynentach. I przeciwnie, wspólnie zamieszkali członkowie rodziny mogą stać się sobie całkowicie obcy z powodu nieprawidłowych relacji lub przzerwania komunikacji. Pojęcia rodziny nie należy

więc utożsamiać z wspólnym zamieszkiwaniem, „domem”.

Rodzinę można określić jako społeczność jednostek. Społeczność może być definiowana geograficznie (społeczność sąsiedzka, gminna) lub funkcjonalnie (społeczność miejsca pracy). Nie przesądza to o bliskości stosunków. Na przykład w miejscu pracy ludzie mogą być sobie bliżsi, niż w miejscu zamieszkania. Społeczność może być także zdefiniowana emocjonalnie. Na przykład ludzie mający silne poczucie własnej narodowości, mimo rozrzucenia po świecie, mogą być silną społecznością.

Rodzina, która nie wywiązuje się w pełni z jednej lub kilku funkcji, nazywana bywa rodziną problemową. Problemy w rodzinie mogą powstawać na tle konfliktów z prawem, kalectwa lub przewlekłej choroby, kiedy rodzina jest nieporadna organizacyjnie, albo kiedy zagraża jej ubóstwo i bezrobocie. Rodzina nie zapewniająca swoim członkom należytego statusu i opieki przejawia dysfunkcjonalność zadań opiekuńczo-bytowych. W rodzinie problemowej często nie zaspokajane pozostają potrzeby emocjonalne: miłości, przynależności, zrozumienia, wymiany uczuć, uznania i szacunku, poczucia bezpieczeństwa.

Badaniem relacji w rodzinach zajmuje się teoria systemów. Teoria systemów

ujmuje rodzinę (relacje rodzinne) jako system cybernetyczny, co ułatwia zrozumienie procesów zachodzących w rodzinie i ma ważne konsekwencje dla zmian dotyczących rodziny.

Model systemowy opiera się na zasadzie sprzężenia zwrotnego. Z zasady tej wynika, że przyczyna, za pośrednictwem skutku, oddziałuje na siebie samą. Powstają pętle (koła) zjawisk, w których nie sposób zasadnie określić, co było przyczyną, a co skutkiem. Nieznajomość tych faktów jest częstą przyczyną przewlekłych konfliktów rodzinnych, w których dwie strony oskarżają siebie nawzajem o powodowanie problemów i każda ma rację ze swojego punktu widzenia, nie można więc osiągnąć konsensusu. W konsekwencji, podejście systemowe odchodzi od prób wyjaśniania przyczyn, nie odnosi się do przeszłości, a skupia się na tym, co jest „tu i teraz”. Problemem jest nie „dlaczego to się zdarzyło”, ale „jak mogę poprawić to, co przeszkadza mnie, rodzinie i środowisku”. Inną konsekwencją podejścia systemowego jest uznawanie rodziny za system, utrzymujący swoją dynamiczną równowagę (homeostazę). Jeżeli w rodzinie występuje problem, to każdy z członków rodziny ma problem. Dlatego zdrowienie wymaga uczestnictwa całej rodziny.

1.1. Problemy związane z wykluczeniem

Na problemy związane z wykluczeniem społecznym można patrzeć z perspektywy zdrowia.

Zdrowie, tak jak to zdefiniowała Światowa Organizacja Zdrowia w 1947 r., jest to „stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie tylko nieobecność choroby lub niepełnosprawności”. Zdrowie jest wartością, przy pomocy której jednostka lub społeczność jest w stanie realizować swoje aspiracje i uzyskiwać satysfakcję, a także radzić sobie z problemami lub zmieniać swoje środowisko. Zdrowie warunkuje życie codzienne, a nie jest tylko jego celem. Zdrowie jest jednym z podstawowych zasobów kraju, umożliwiających jego rozwój społeczny i ekonomiczny – tworzenie dóbr kulturowych i materialnych, osiągnięcie odpowiedniej jakości życia. Utrzymanie zdrowia oznacza spełnienie nadziei na lepsze życie.

Nasze życie zaprogramowane jest tak, żeby się skończyło. Dlatego ważne jest, jak żyjemy, nie tylko – jak długo. Ważne jest, żeby dobrze przeżyć swoje lata, w miłości do rodziny i szacunku społecznym. Promocja zdrowia rozszerza zadania opieki zdrowotnej. Nie wystarczy już organizowanie medycyny wokół zapobiegania śmierci. Dochodzi do tego zadanie zagwarantowania ludziom lepszego życia: gwarancje sprawiedliwości społecznej, równości, satysfakcjonujących związków emocjonalnych z innymi ludźmi.

Zdrowie zależy w największej części od stylu życia. Styl życia jest to sposób życia oparty na wzajemnym oddziaływaniu warunków życia i indywidualnych

wzorców zachowania, określonych przez czynniki społeczno-kulturowe i osobiste cechy charakteru (*Światowa Organizacja Zdrowia 1989*). Badania Światowej Organizacji Zdrowia wykazały, że styl życia warunkuje zdrowie człowieka w ponad 50%. Od warunków środowiskowych zależy około 20% zdrowia, podobnie, ile od cech dziedzicznych. Pozostałe 10% zdrowia zależy od opieki zdrowotnej. Na styl życia składają się zachowania sprzyjające zdrowiu: zrównoważona dieta, regularna aktywność fizyczna i ćwiczenia ruchowe, umiejętność rozładowywania stresów i napięć. Na styl życia składają się także zachowania niszczące zdrowie, które należy eliminować: palenie papierosów, nadużywanie alkoholu i leków, niebezpieczne prowadzenie pojazdów, agresja i przemoc.

Wobec tak wielkiego znaczenia stylu życia, każdy z nas jest współodpowiedzialny za stan swego zdrowia, przy czym państwo – jak to stwierdza Narodowy Program Zdrowia – jest zobowiązane do stwarzania warunków zachowania i umacniania zdrowia. Ludzie muszą nabyć przekonania, że ich zdrowie zależy w głównej mierze od nich samych. Każdy z nas może uczestniczyć w rozwiązywaniu problemów zdrowotnych społeczności przez zmianę własnego stylu życia, własnego zachowania. Może to nie być bardzo widoczne dla zdrowia jednostki, ale jest bardzo istotne dla społeczności. Ważne jest, żebyśmy zmieniali swoje zachowanie, a nie próbowali

zmieniać innych. Rolą administracji samorządowej i rządowej jest wspieranie zmierzających w tym kierunku działań, podejmowanych przez obywateli (zasada subsydiarności). Według zasady subsydiarności cała działalność ma się zaczynać od ludzi, instytucje mają to wspomagać, a nie odwrotnie.

Podjęcie Vladimira Hudolina do problematyki zdrowia określa się jako społeczno-ekologiczne. Ekologia (z greckiego *oikos* – dom, siedziba, wioska) zajmuje się wzajemnymi relacjami między człowiekiem a środowiskiem. Podstawową zasadą ekologii jest, że życie ma naturę systemu, w którym wszystkie organizmy wchodzą we wzajemne relacje ze sobą i ze swoim środowiskiem. Relacje te mają zasadnicze znaczenie dla funkcjonowania jednostki, rodziny, szkoły, grupy rówieśniczej, sąsiedztwa i innych społeczności. Pojęcie ekologii w terapii rodzinnej jest stosunkowo wąskie, ponieważ ogranicza się do aspektów społecznych i ekonomicznych systemów ekologicznych. Podejście społeczno-ekologiczne (zwane także ekospołecznym albo ekosocjologicznym) jest znacznie szersze, gdyż uwzględnia wzajemne relacje między zjawiskami przyrodniczymi a systemami społecznymi. Według Hudolina istotą podejścia ekospołecznego jest obrona jakości życia ludzkiego i praw człowieka, zwłaszcza wolności. Sposobem działania jest ciągła, rozległa i edukacyjna obecność wewnątrz społeczności. Tylko takie

działanie pozwala na osiągnięcie dobrych rezultatów w modyfikowaniu stylów życia społeczności lokalnych.

1.2. Problemy związane z alkoholem i narkotykami.

Istnieje kilka powodów, dla których należy podejmować rozwiązywanie problemów alkoholowych łączonych z narkotykowymi:

- wzrost rozpowszechnienia problemów związanych z alkoholem i narkotykami w ogólnej populacji, jak pokazuje to literatura fachowa i inne opublikowane źródła. Używanie łączne alkoholu i innych substancji w obrębie jednej rodziny jest coraz częstsze;
- potrzeba stworzenia systemu wczesnego wykrywania problemów narkotykowych w społeczności lokalnej, umożliwiającego interwencję jeszcze przed pojawieniem się bardzo poważnych skutków;
- możliwość usprawnienia systemu profilaktyki pierwotnej;
- zmniejszenie potrzeby hospitalizacji, poprzez rozpoczęcie interwencji zanim pojawią się symptomy wymagające leczenia szpitalnego;
- tworzenie przez instytucje pomocy socjalnej i opieki zdrowotnej oraz organizacje pozarządowe programów społeczno-kulturowych, rozpatrujących oba te zjawiska łącznie.

Podejście społeczno-ekologiczne preferuje włączanie do pracy grup rodzin wieloprotblemowych, zamiast organizowania osobnych grup dla problemów

alkoholowych i narkotykowych. Program profilaktyczny i naprawczy powinien odzwierciedlać sytuację w społeczności lokalnej tak wiernie, jak to tylko możliwe. Zatem, jeżeli grupa byłaby złożona jedynie z rodzin mających poważne problemy z prawem, albo problemy związane z substancjami psychoaktywnymi, powstałoby ryzyko oderwania jej uczestników od rzeczywistości. Picie i alkoholizm są akceptowane przez społeczeństwo. Grupy rodzinne reprezentują „zwyczajną” sytuację dla społeczności lokalnej z istotnymi problemami, włącznie z tymi związanymi z narkotykami.

Istnieje szereg powodów, dla których powinno się tworzyć raczej grupy rodzinne, niż grupy wyspecjalizowane:

- zdrowie i ogólna kultura społeczności lokalnej na ogół akceptuje picie i problemy związane z alkoholem, a uczęszczanie do grup rodzinnych nie powoduje żadnego poważnego procesu ani stygmatyzacji, ani alienacji;
- kiedy uczęszcza się do grupy, wszyscy członkowie rodziny mogą zaprzestać używania alkoholu o wiele łatwiej, a jest to również konieczne dla rodzin z problemami narkotykowymi;
- zmiana stylu życia w grupach jest wzmocniana poprzez obecność krewnych alkoholików pracujących w innych lokalnych programach dotyczących alkoholu. Ułatwia to rodzinie wieloprotblemowej kontakt ze społecznością;

- jeżeli to konieczne, łatwiej można znaleźć rodzinę zastępczą;
- w społeczności, gdzie funkcjonują takie programy, członkowi grupa łatwiej jest znaleźć pracę;
- można łatwiej osiągnąć pozytywną homeostazę wśród rodzin należących do wielorodzinnej struktury społeczności lokalnej.

1.3. Problemy związane z przemocą w rodzinie

W rodzinach spotykających się z wykluczeniem społecznym, mających dzieci, mogą występować kłopoty natury wychowawczej i związane z niepowodzeniami szkolnymi uczących się członków rodziny.

Może to wiązać się z karceniem fizycznym dzieci i z konfliktami małżeńskimi, eskalującymi do przemocy fizycznej lub psychicznej.

1.4. Wielowymiarowe cierpienie istot ludzkich

Staje się coraz bardziej oczywiste, że wszystkie problemy związane z zagrożeniem wykluczeniem społecznym, są również związane z innymi trudnościami, przyczynowo z nimi połączonymi.

Istoty ludzkie zachowujące się normalnie, jak i te powodujące problemy sobie albo swoim rodzinom, nie mogą być rozpatrywane w jednym wymiarze. Innymi słowy, zachowanie ludzi i życie ludzkie nie mogą być postrzegane w całości jako rezultat jednego problemu, na przykład picia alkoholu.

Wielowymiarowość jest podstawą życia emocjonalnego, intelektualnego, duchowego, religijnego, politycznego i kulturowego. Współwystępowanie zaburzeń w jednym z tych wymiarów w połączeniu z problemami związanymi z alkoholem może powodować bardzo dotkliwe cierpienie.

Grupy rodzinne są tworzone, aby pomóc rodzinom z różnymi problemami. Osiągnięciu tego celu służą szkolenia i trening asystenta i rodzin. Od asystentów wymaga się umiejętności przeprowadzenia pierwszego spotkania z osobą przystępującą do grupy i postawienia diagnozy. W większości przypadków nie ma żadnych problemów z diagnozą osób, które już zostały zdiagnozowane medycznie lub społecznie i próbowały różnych metod wsparcia przed przyjęciem do grupy.

Rodziny wieloprotblemowe mogą być przyjęte do grupy pod następującymi warunkami:

- rodziny muszą poinformować członków grupy o swoich problemach;
- asystent musi być dodatkowo przeszkolony w zakresie specyficznego problemu danej rodziny;
- grupa musi chcieć zaakceptować obecność rodziny wieloprotblemowej;
- rodzina wieloprotblemowa musi zaakceptować obowiązki, wynikające z jej uczestnictwa w grupie, tak samo jak każda inna rodzina;
- grupa nie może przekroczyć liczby dwunastu rodzin.

2. GRUPA RODZINNA I ZASADY JEJ DZIAŁANIA

2.1. Tworzenie grupy rodzinnej

Grupa rodzinna powstaje na podstawie założenia, że problemy związane z wykluczeniem są traktowane jako różne rodzaje zachowania i różne style życia tworzone przez relacje i interakcje pomiędzy systemami ekologicznymi w społecznościach i rodzinach. Te z kolei są ze sobą związane i skorelowane z kilkoma czynnikami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Idąc dalej, terapia musi rozpocząć się w środowisku, w którym ludzie żyją, ponieważ zarówno ludzie, jak i ich rodziny nie są już więzniąmi odciętymi od społeczeństwa, ale są jego integralną częścią. Były więzień jest normalnym człowiekiem. Jak każdy normalny człowiek ma problemy, chociaż te są szczególne. Tworząc grupę, stwarzamy środowisko ograniczające problemy, podtrzymujące pożądaną zmianę i będące pomostem między rodzinami a całą populacją. Parafrazując znaną zasadę AA, że alkoholikowi może pomóc tylko drugi alkoholik, możemy zasadnie stwierdzić, że rodzinie zagrożonej wykluczeniem społecznym może pomóc przede wszystkim druga taka rodzina.

Utworzyć grupę rodzinną jest bardzo, bardzo łatwo. Grupę można zainicjować, kiedy pojawią się już dwie rodziny zagrożone wykluczeniem, które

zechcą rozpocząć zmianę i kiedy jest obecny wyszkolony i chętny asystent. Grupa rodzinna jest społecznością, na którą składają się osoby i rodziny w różnym wieku, o różnym wykształceniu i zawodach, o olbrzymiej liczbie postaw, zwyczajów i stylu życia. Im więcej grup działa na danym terenie, tym łatwiej jest otwierać nowe grupy. Osoby zagrożone wykluczeniem, ich rodziny i asystenci rodzinni – wszyscy są członkami grupy.

Grupa wymaga ustalonego miejsca spotkań, które jest użyczane (raz w tygodniu na czas do dwu godzin) nieodpłatnie przez społeczność lokalną. Miejscem takim może być sala przy kościele, domu kultury, urzędzie administracji, zakładzie pracy. Inne możliwe miejsca to klub abstynenta, ośrodek zdrowia, lokal innego stowarzyszenia.

Tworzenie grupy jest faktem o doniosłym znaczeniu dla tworzących ją rodzin, asystenta i społeczności lokalnej. Dlatego otwarcie nowej grupy może przyjąć uroczystą formę, z udziałem władz lokalnych.

Korzystne jest włączanie do grup rodzinnych byłych więźniów i ich rodzin, a także rodzin, w których jeden z członków przebywa w zakładzie penitencjarnym.

Społeczność należy poinformować o tworzeniu grupy, co wymaga dobrej współpracy z lokalnymi mediami.

2.2. Organizacja grupy

Grupy rodzinne zostały zaprojektowane i pomyślane jako autonomiczne i niezależne stowarzyszenia, na które składa się nie więcej niż dwanaście rodzin i które są przedmiotem ciągłych zmian i rozwoju. Autonomię grupy rodzinnej podkreśla fakt jej formy prawnej jako stowarzyszenia zwykłego lub zarejestrowanego. Wymaga to przyjęcia przez grupę regulaminu i zgłoszenie stowarzyszenia do właściwego administracyjnego organu nadzorującego (starosty). Wzory odpowiednich dokumentów zostały opracowane i są dostępne w Instytucie Amity.

Każda osoba, czy rodzina w grupie musi pełnić funkcję lub mieć przydzielone zadanie. Rotacyjność tych funkcji i zadań stanowi, że grupa jest także szkołą demokracji.

Funkcje są sześciomiesięczne. Funkcjami są stanowiska: prezesa, wiceprezesa, sekretarza i skarbnika. Ponadto grupa może wprowadzać dodatkowe funkcje. Prezes (Przewodniczący) grupy jest stanowiskiem wymagany przez przepisy prawne, aby grupa mogła funkcjonować oficjalnie. Co więcej, osoba ta reprezentuje grupę w społeczności i życiu publicznym. Prezes ma reprezentatywną, formalną rolę i wbrew powszechnym opiniom nie prowadzi grupy, odpowiada natomiast za ciągłość jej pracy. Jego podstawowym obowiązkiem jest

załatwienie lokalu na spotkania grupy. Zaleca się obecnie półroczną kadencję prezesa. Nowotworzone grupy mogą wyjątkowo przyjąć w pierwszym okresie kadencję roczną. Żadna osoba nie może być jednak prezesem przez zbyt długi czas, co było by ze szkodą dla aktywnego uczestnictwa innych członków. W zasadzie wszyscy członkowie grupy są prezesami i muszą mieć szansę formalnego pełnienia tej funkcji. Sekretarz grupy, podobnie jak prezes, jest wybierany raz na rok i jest odpowiedzialny za zarządzanie grupą. Współpracuje on z grupą osób odpowiedzialną za zgłoszenie grupy rodzinnej do organu nadzorującego stowarzyszenia i – jeżeli to konieczne – towarzyszy osobie protokołującej sesję (pisarzowi) i zajmuje się dokumentami grupy. Ponadto, zastępuje Prezesa w razie jego nieobecności. Skarbnik jest odpowiedzialny za sprawy finansowe.

Zadania (inaczej „obowiązki”) są jednorodniowe. Zadaniem są: przewodniczenie sesjom, protokołowanie sesji, organizowanie i odbywanie wizyt przyjacielskich, przechowywanie protokołów sesyjnych i merytorycznej dokumentacji grupy. Każda grupa może ponadto wprowadzać dodatkowe zadania.

Funkcja prezesa jest oddzielona od przewodniczenia sesji. Wszyscy członkowie grupy i ich rodziny raz na tydzień, zgodnie z ustalonym harmonogramem, obejmują przewodnictwo sesji. Zadanie to trwa od początku spotkania przez okres tygodnia (do następnego spotkania).

Przewodniczący radzą sobie z wszystkimi problemami dotyczącymi grupy i formalnie otwierają i prowadzą spotkanie, podczas którego wybiera się osobę prowadzącą na następny tydzień. Asystent rodzinny, prezes grupy i sekretarz nie mogą przewodniczyć sesji (spotkaniu).

Osoba protokolująca sesję (robiąca notatki) nazywana jest pisarzem. Pisemne sprawozdanie zebrań zamieszcza się w specjalnym zeszyście i odczytuje na kolejnej sesji. Tygodniowa rotacja zadania zapewnia, że każdy uczestnik przygotowuje notatki 2–3 razy do roku. Od wszystkich członków oczekuje się tego, że nauczą się prowadzić notatki ze spotkań do dalszego ich wykorzystania – do pomocy w ich przyszłym rozwoju. W tym względzie nie może być żadnych wymówek, ale w przypadku prawdziwych trudności można pomóc danej osobie w wypełnieniu tego zadania.

Grupa zajmująca się przyjacielskimi wizytami, co nazywamy patronatem, wraz z przewodniczącym sesji zachęca członków grupy do dzielenia się swoimi doświadczeniami i aktualnymi problemami. Organizuje również wzajemne wizyty u członków grupy, szczególnie kiedy pojawia się problem czy nawrót. Każda grupa może zdecydować o wprowadzeniu nowych zadań.

Każda grupa musi mieć asystenta rodzinnego, mieszkającego w tej samej społeczności, który powinien zostać wybrany we współpracy z centrum

pomocy rodzinie lub ośrodkiem pomocy społecznej. Jeżeli publiczne służby społeczne skutecznie współpracują z grupą i jej asystentem, mogą odgrywać bardzo istotną rolę w wyborze asystenta. Jednakże ostateczna decyzja należy do grupy.

Spotkania grupy nie wymagają pieniędzy. Zwykle jednak grupa zbiera składki, przeznaczane np. na zakup brulionu dla protokolowania sesji, koszty korespondencji itp. Wysokość składki może wynosić 5–10 zł miesięcznie od rodziny.

Aby grupa mogła osiągać swoje cele, stosuje zasady (procedury), obowiązujące wszystkie grupy. Zapewnia to skuteczność pracy grupy, umożliwia bliską współpracę pomiędzy grupami i przede wszystkim gwarantuje ich stały i harmonijny rozwój na podstawach społeczno-ekologicznych. Poza wiodącymi procedurami, grupa może wprowadzić zarówno dodatkowe regulacje, jak i inne specjalne reguły.

Podstawowych zasad jest siedem. Zasad tych grupa przestrzega, aby móc prawidłowo działać. Zasady są następujące:

1. Grupa jest autonomicznym stowarzyszeniem, zrzeszającym do dwunastu rodzin i asystenta rodzinnego;
2. Grupa dzieli się, kiedy dołączy do niej trzynasta rodzina;
3. Każde spotkanie zaczyna się o czasie: daty spotkań i godzinę ustala się wcześniej;

4. Należy regularnie uczęszczać na spotkania;
5. Nie wolno palić ani być po użyciu alkoholu lub narkotyków podczas spotkań;
6. Przy wstępowaniu do grupy należy przejść podstawowe szkolenie;
7. Dane osobowe członków grupy są poufne.

2.3. Grupa jest autonomicznym stowarzyszeniem

Autonomia grupy – jak była o tym mowa wyżej – chroniona jest przez prawną formę stowarzyszenia oraz zasadę wolontariatu – członkostwo w grupie i uczestnictwo w sesjach ani rodziny, ani asystenta, nie wymaga osobnego finansowania (wynagradzania). Dzięki temu grupa nie musi (i nie może) korzystać z dotacji, w ślad za czym mogłyby pójść wymagania dostosowania jej działania do żądań sponsorów. Autonomia grupy może powodować problemy w relacjach z różnymi innymi instytucjami, z którymi grupa współpracuje. Instytucje prywatne i publiczne mają tendencję do „zawłaszczania” grup. Należy to korygować, gdyż autonomia grupy jest koniecznym warunkiem dalszego jej rozwoju i realizacji celów.

Autonomii grupy nie narusza obecność asystenta, którego podstawowym zadaniem jest podtrzymywanie pozytywnych relacji w grupie, doskonalenie komunikacji i dbałość o realizację zasad podejścia społeczno-ekologicznego. Asystent nie jest ani „właścicielem” grupy,

ani „terapeutą”. Misją asystenta jest słuchanie i nauczanie, a nie rządzenie.

2.4. Nie więcej niż dwanaście rodzin w jednej grupie

Do grupy nie może uczęszczać więcej niż dwanaście rodzin. Kiedy pojawia się trzynasta rodzina, grupa bez żadnej wymówki dzieli się. Jednak użyteczne i ważne jest, by grupa omówiła i zadecydowała demokratycznie, w jaki sposób najbardziej efektywnie przeprowadzić ten podział.

Ograniczenie do dwunastu rodzin uczęszczających do grupy jest konieczne, aby zapewnić regularne spotkania grupy. Cotygodniowe spotkania nie powinny trwać dłużej niż godzinę, czy półtorej godziny. Jeżeli trwają dłużej, mogą być nużące i niektóre rodziny mogą wyjść ze spotkania przed jego końcem. Podczas spotkania wszyscy członkowie powinni mieć szansę wypowiedzenia się. Nie byłoby to możliwe w przypadku zbyt wielu członków. W takiej sytuacji część członków przestałaby uczęszczać regularnie na spotkania. Co więcej, wszyscy członkowie powinni mieć przydzielone szczególne zadanie czy funkcje, których spełnianie staje się trudne, jeżeli w grupie będzie więcej niż dwanaście rodzin.

Kiedy grupa ulega podziałowi, jej członkowie powinni podzielić się równo w zależności od okresu przynależności, wieku, płci, jak i miejsca zamieszkania. W wyniku podziału uwzględniającego kryterium geograficzne, nowe grupy powinny zrzeszać rodziny z jednego rejonu czy dzielnicy, o ile to możliwe.

Znane trudności pojawiające się przy podziale, to opór asystenta rodzinnego, a także włączanie się do tego procesu rodzin, a nawet społeczności lokalnej i organizacji pozarządowych. Trudności mogą wynikać z nawrotu u asystenta, rodziny, samej grupy czy społeczności. Nawrót implikuje powrót do dawnego sposobu zachowania. Trudności mogą pojawić się również dlatego, że asystent albo rodzina nie są prawidłowo szkoleni. Problemy te często wiążą się z brakiem relacji ze społecznością lokalną. Zdarza się to, gdy grupy pokrywają swym zasięgiem zbyt duży teren, taki jak wielkie miasta, kiedy grupy działają na terenie instytucji, albo kiedy terytorium, gdzie działa grupa ma niską gęstość zaludnienia i ludzie mieszkają w oddalonych od siebie miejscach. We wszystkich tych okolicznościach grupy tracą zainteresowanie mobilizacją i akceptacją nowych rodzin, pracą ze złożonymi i łączonymi problemami i do pewnego stopnia są odcięte od społeczeństwa.

Kiedy mówimy o podziale grupy, zazwyczaj zwracamy uwagę na przyjaźnie i relacje, które wykształciły się w jej obrębie. Mówi się, że podział grupy może niszczyć przyjaźnie i bliskie związki. Członkowie czują się silniejsi w dużej grupie. W czasie spotkań rodziny zazwyczaj mówią o swoich osiągnięciach z dumą, ale kiedy mówią o zmianie w swoim własnym zachowaniu oceniają siebie poprzez porównania z innymi członkami grupy, a nie z ludźmi żyjącymi

w ich społeczności. Co więcej, zmiana w ich zachowaniu w obrębie grupy nie jest tak ważna; rodzina nie uczęszcza do grupy z powodu swoich problemów, jakie powstały w grupie, ale z powodu problemów, jakie ma sama i w społeczności lokalnej. Nawet najlepsze wyniki osiągane w grupie nie potwierdzają zmiany w ich prawdziwym zachowaniu i stylu życia. Rodziny utrzymują swoje przyjaźnie nawet po podziale grupy; jednak nie powinny one ograniczać się do znajomych z grupy. Takie ograniczenie może być niebezpieczne. Rodziny muszą skonfrontować się z prawdziwym życiem i właściwymi zagrożeniami, na które narażone są w swojej społeczności. Dlatego też ważne jest zarówno podtrzymywanie swoich starych znajomości, jak i tworzenie nowych.

Grupa osiąga sukces nie z powodu liczby rodzin do niego wstępujących, ale z powodu swych osiągnięć. W tym względzie asystent odgrywa decydującą rolę. Jeżeli asystent nie ma wątpliwości co do potrzeby podziału grupy, wtedy przekazuje tę opinię werbalnie czy niewerbalnie wszystkim członkom grupy i jej podział nie będzie powodem żadnych problemów. Podział będzie zatem traktowany jako osiągnięcie i nie stworzy kryzysu. Jeżeli – z drugiej strony – asystent kojarzy osiągnięcia sukcesy grupę z liczbą uczęszczających do niego rodzin i wierzy, że większa liczba rodzin jest bardziej pożądanym celem, niż zmiana w zachowaniu, wtedy będzie przeciwstawiać się

podziałowi i będzie werbalnie czy niwerbalnie wpływać na „swoją” grupę czy „swoje” rodziny własną opinią.

Podział jest pozytywnym zdarzeniem dla pracy wykonywanej przez grupę, dla rozwoju i ewolucji uczęszczających do niej rodzin. Jeżeli grupa nie dzieli się w określonym czasie, trzeba rozważyć kwestię, czy coś jest nie tak. Dlatego wprowadzono zasadę, że grupa, która nie ulega podziałowi w okresie roku, powinna podzielić się bez względu na liczbę uczęszczających do niej rodzin.

2.5. Ustalony dzień spotkań i punktualność

Osiągnięciem członków grupy jest punktualne i regularne uczestnictwo w cotygodniowych spotkaniach w ustalonym wcześniej miejscu, dacie i godzinie. Ta zasada jest oczywista, ponieważ ludzkie zachowanie normalnie zakłada punktualność, a zatem obecność w ustalonym czasie na spotkaniach, w których ktoś zdecydował się uczestniczyć. Spóźnialscy przerywają spotkanie i rozpraszają emocjonalną atmosferę, która powstała. Co więcej, sesja grupa nie może trwać dłużej niż 1–1,5 godziny, jest więc stosunkowo krótka i spóźnienie oznacza istotną stratę uczestnictwa. Ograniczenie czasu sesji jest bardzo ważne. W krótkim czasie sesja przebiega bardziej konstruktywnie, członkowie uczą się dyskutować problemy konkretnie, jasno je definiować i szybko znajdować rozwiązania. Chodzi też o to, aby uczestnictwo w grupie

nie odbywało się kosztem życia osobistego, rodzinnego i społecznego.

2.6. Regularne uczestnictwo

Kolejną regułą jest uczestnictwo w spotkaniach; regularne uczęszczanie stanowi osiągnięcie. Jeżeli rodzina, czy członek rodziny nie mogą przyjść z powodu jakiejś nieuniknionej przeszkody, wcześniej informują o tym grupę i wyjaśniają swoją nieobecność na następnym spotkaniu.

Pożądana zmiana zachowania członków grupy wymaga współuczestnictwa w procesach komunikacyjnych i interakcyjnych w grupie raz w tygodniu.

Podczas pierwszego roku uczestnictwa w grupie ani uczestnicy, ani ich rodziny nie powinni oddalać się od miejsca, gdzie znajduje się grupa. Zastanawiano się, co robić, jeżeli asystent czy uczestnicy są na wakacjach. Rozwiązaniem może być, zwłaszcza po pierwszym roku, odbycie wspólnego obozu „terapeutycznego”.

Jeżeli asystent wyjeżdża na urlop i nie będzie go przez mniej niż miesiąc, wtedy grupa w tym czasie pracuje bez asystenta, zgodnie z programem ustalonym przez grupę przed jego wyjazdem. Tymczasowe zastąpienie nieobecnego asystenta przez innego asystenta może skomplikować aktywności komunikacyjne i interakcyjne wewnątrz grupy.

2.7. Zasada nieużywania substancji psychoaktywnych

Jest to całkiem oczywista zasada, ponieważ grupa kreuje styl życia wolny od substancji psychoaktywnych. Doświadczenie

wykazało, że nawet nałogowy palacz jest w stanie obyć się przez czas sesji bez papierosa. Powstrzymanie się od palenia jest osiągnięciem, wyraża szacunek dla niepalących, stanowi formę nauki kontroli własnych potrzeb i zapobiega ucieczce od tematu, co jest częstym powodem sięgania po papierosa. Niepalenie pomaga więc także w konstruktywnym rozwiązywaniu problemów.

Podobnie osiągnięciem jest trzeźwe uczestnictwo w spotkaniach grupy, co wyklucza bycie w stanie po użyciu alkoholu lub narkotyków

2.8. Treningi aktywizacji społecznej i szkolenia

Szósta zasada dotyczy szkolenia rodzin na kursach aktywizacji społecznej. W systemie społeczno-ekologicznym praca przebiega dwoma równoległymi szlakami. Pierwszą drogą jest praca grupy, mająca na celu zapoczątkowanie zmian w zachowaniu i stylu życia. Drugą drogą jest ustawiczne doskonalenie się i aktualizacja wiedzy, pozwalająca osiągnąć rodzinom jak najwięcej umiejętności.

Szkolenie może być trzystopniowe.

Moduł pierwszy dotyczy nowych grup. Obejmuje on podstawowy trening komunikacji prospołecznej składający się z 30 godzin. Może to być 15 spotkań po dwie godziny każde, albo trzy wyjazdy weekendowe, po 10 godzin każdy. Między zajęciami uczestnicy odbywają własną praktykę w wymiarze 10–30 godzin. Zajęcia prowadzi asystenci rodzinni, zwykle inni, niż asystent grupy.

Po podstawowym kursie wszystkie rodziny odbywają raz na dwa lata 5-godzinne szkolenie doskonalące w zakresie najnowszych programów i podejść praktycznych (drugi moduł). Szkolenie takie może być połączone ze wspólnymi wyjazdami, wycieczkami, odpoczynkiem i aktywnością kulturalną. Biorą w nich udział członkowie grupy i jeden asystent rodzinny.

Trzeci moduł obejmuje cztery 2-godzinne konferencje, organizowane przez grupę dla społeczności lokalnej. Pierwszą konferencję organizuje grupa po roku działalności. Jej tematem są podstawowe informacje o wykluczeniu społecznym, rodzinie, grupie itp. Konferencje mają na celu zwiększenie zrozumienia problemów i aktywizację społeczności lokalnej we wspieraniu pozytywnej zmiany swoich mieszkańców. Są rodzajem prezentu od grupy dla jej otoczenia społecznego.

2.9. Dane osobowe członków grupy są poufne.

Siódma podstawowa zasada głosi, że dane osobowe członków grupy są poufne. Przyjmujemy jednocześnie zasadę, że omawianie na spotkaniu grupy jakiegokolwiek sprawy osobistej lub rodzinnej oznacza zgodę na jej upublicznienie. Nie omawia się więc w grupie spraw, które mają pozostawać w tajemnicy, zgodnie z zasadą edukacyjnego, a nie terapeutycznego charakteru grupy. Tak samo asystent rodzinny nie jest związany tajemnicą grupową ani indywidualną.

2.10. Indywidualizacja praktyk grupy

Grupa, w uzupełnieniu podstawowych procedur, może wprowadzać własne praktyki, byle by były zgodne z podejściem społeczno-ekologicznym.

Takie praktyki, to: odczytywanie listy obecności, zapisywanie dni trzeźwości, organizowanie wspólnych imprez poza grupą, takich jak obiady czy wycieczki lub aktywności sportowe, itp. Oczywiście takie praktyki nie są obowiązkowe dla wszystkich członków grupy.

Aktywności socjalne nie powinny dominować w pracy grupy. Znacznie bardziej pożądane jest, aby członkowie grupy dołączali do inicjatyw i aktywności w swoich społecznościach lokalnych lub zgłaszali tam własne inicjatywy, zamiast koncentrować swoją energię na przygotowywaniu programów specjalnych dla członków grupy, które odcinają grupę od społeczności lokalnej i prowadzą do utworzenia się subkultury: izolowanej grupy w obrębie społeczności.

Niektórzy ludzie myślą, że metodologia proponowana przez grupę rodzinną jest zbyt prosta i często sugeruje się, że powinno się wprowadzić bardziej złożone i wymyślne techniki. Praca grupy opiera się na pragnieniu dostarczenia społeczeństwu aktywności i harmonijnych interakcji, które gwarantują satysfakcjonujące życie dla wszystkich ludzi. W grupach trzeba unikać każdej próby wprowadzania wystandardyzowanych wzorców. W przeciwieństwie do tego,

konieczne jest, aby wszyscy mieli wolną wolę przy wyborze swojego zachowania, zgodnego z własnym charakterem.

2.11. Jak długo trwa członkostwo w grupie?

„Koniec” zagrożenia wykluczeniem społecznym jest zależny od radykalnej zmiany w zachowaniu. Taka zmiana jest bardzo trudna i nie ma aktualnie godnych zaufania metod, które mogłyby pomóc dokonać jej pomiaru. Ocena pozostawania w pracy nie jest skomplikowana; ale w jaki sposób można ocenić poprawę interakcji ze społecznością lokalną, przyjaźń, solidarność czy miłość?

Nawroty do poprzedniego zachowania mogą pojawiać się zarówno na początku, jak i po długim okresie uczęszczania do grupy. Dlatego nie ustala się żadnego limitu czasu członkostwa.

Na podstawie współczesnego pojęcia promocji i ochrony zdrowia, trzeba wprowadzić teorię i praktykę ochrony samego siebie – zarówno dla rodzin, grup, jak i społeczności, w której ludzie mieszkają i pracują. Oczywiście dotyczy to wszystkich obywateli, włącznie z zagrożonymi wykluczeniem. Ochrona samego siebie jest prawem i obowiązkiem wszystkich obywateli przez całe ich życie i jest jasne, że wszyscy muszą wziąć na siebie odpowiedzialność za samych siebie, jeśli chodzi o radzenie sobie z problemami związanymi z zachowaniem. Grupa jest społecznością wielorodzinną, będącą częścią społeczności lokalnej i opiera się na wolnej inicjatywie ludzi,

podobnie jak wiele innych przedsięwzięć społecznych. Dlaczego obywatel miałby opuścić te organizacje, włącznie z grupą rodzinną, po 1, 5, 10 czy więcej latach? Dyskusja na temat limitu czasowego członkostwa w grupie jest odzwierciedleniem dyskusji na temat długości terapii. Są to jednak dwie różne sprawy. Istotnie, jeżeli problemy zachowania będziemy łączyć z pojęciem choroby, to nie ma uzasadnienia uczęszczanie do grupy rodzinnej.

Czasami ludzie odchodzą z grupy, ponieważ czują wstyd. W przeszłości ci ludzie, którzy byli identyfikowani jako więźniowie, byli odcięci od społeczeństwa. Dzisiaj sytuacja się zmieniła i większość ludzi opuszczających zakłady penitencjarne jest akceptowanych jako członkowie społeczeństwa i swojej własnej społeczności. Aktywność w grupie rodzinnej jeszcze bardziej zwiększa szanse odzyskania dobrej opinii w oczach swojej rodziny, społeczności i w miejscu pracy.

2.12. Samotna osoba w grupie rodzinnej

Zgodnie z podejściem społeczno-ekologicznym z problemami należy przede wszystkim radzić sobie, zaczynając od wewnątrz rodziny danej osoby, a następnie od wewnątrz systemu bio-społecznego, w którym ludzie mieszkają, komunikują się i pracują. Od czasu do czasu, z takim podejściem, grupa nie musi nalegać na zaangażowanie całej rodziny danej osoby.

Jeżeli to możliwe, grupa może sama pomóc samotnej osobie w odnowieniu jej relacji rodzinnych. Jednak najpierw grupa musi stać się katalizatorem zmiany w zachowaniu w już istniejącej sytuacji i znaleźć takiej osobie rodzinę zastępczą. Kiedy zachowanie ulegnie już zmianie, uczestnik będzie gotów do podjęcia ważnych decyzji dotyczących swoich przyszłych relacji rodzinnych. Grupa nie może tego za kogoś zrobić. Jednak trzeba zaznaczyć, że członkowie rodziny, bez względu na to, czy mieszkają razem czy nie, mają względem siebie zobowiązania i jeżeli o nich zapomną to grupa może im o nich przypomnieć.

Jeżeli nie można zaangażować rodziny, albo jej członkowie nie chcą brać udziału w zmianie, można stworzyć rodzinę zastępczą w grupie. Podjęcie się roli rodziny zastępczej nie jest doraźnym zadaniem, które można przypisać członkowi grupy gotowemu jedynie zająć się uczestnikiem na spotkaniach; rodzina zastępcza musi być głęboko zaangażowana w życie uczestnika i dostarczać mu ciągłego wsparcia zawsze wtedy, gdy jest to potrzebne. Co więcej, rodzina zastępcza, mająca lub nie problemy, musi zaakceptować wszystkie obowiązki, tak jak i inne rodziny w grupie. Radzi się, aby zorganizować rodzinę zastępczą w terenie, a nie w grupie, która w takich okolicznościach może nawiązać lepsze relacje ze społecznością lokalną. Wszystko to pokazuje, że grupa nie może skutecznie działać, jeżeli dołączy do niej zbyt duża liczba „samotnych” osób.

Dyskutuje się, czy asystent rodzinny może odgrywać rolę zastępczego członka rodziny, czy zastępować rodzinę samotnego uczestnika swoją własną. Należy unikać obydwu rozwiązań, ponieważ asystent ma już kilka obowiązków i nie powinien być przepracowany. Z drugiej strony, rodzina zastępcza tworzy głębokie relacje personalne z uczestnikiem i niedobrze jest, kiedy członek rodziny pełni jednocześnie rolę asystenta w tej samej grupie.

2.13. Członkostwo rodzin w grupie

Praca prowadzona przez grupę rodzinną opiera się na podejściu systemowym, które zakłada obserwację i identyfikację problemów i ich następstw w obrębie systemu bio-społecznego, gdzie ludzie mieszkają i pracują. Oto powód, dla którego grupa od samego początku traktuje rodzinę jako całość, jako najważniejszy system bio-społeczny dla każdej osoby. Szczególne problemy związane z zaburzeniami zachowania są traktowane jako część bardziej złożonego zachowania tego systemu. Osoby zagrożone wykluczeniem zmieniają się wewnątrz swego środowiska rodzinnego; żadna zmiana zachowania czy stylu życia nie może zostać osiągnięta poza tym systemem.

Z drugiej strony członkom rodziny trudno jest zaakceptować systemowe podejście do rodziny i często pojawia się wobec niego pewien opór, zarówno ze strony osoby zagrożonej, jak i jej

rodziny. To drugie można przezwyciężyć poprzez regularny trening i szkolenie rodzin. Grupa nie będzie działać efektywnie, dopóki cała rodzina nie jest zaangażowana w jej pracę. Zatem czymś kluczowym jest poproszenie zarówno osób zagrożonych, jak i ich rodzin o uczestnictwo w grupie od samego początku, kiedy kryzys jest najbardziej widoczny. W sytuacji krytycznej, kiedy rodzina w wyraźny sposób ma kłopoty, zaakceptuje sugestie, nawet jeżeli przyczyna problemu nie jest jeszcze zrozumiała. W takim przypadku grupa zawiązuje pewnego rodzaju kontrakt z rodzinami, a jego zasady są przestrzegane przez obie strony.

Trudności pojawiają się czasem wtedy, gdy osoby zagrożone próbują uniknąć omawiania problemów swoich i swojej rodziny w społeczności wielorodzinnej podczas spotkań grupy. Osoby zagrożone często mogą się klócić, że ich rodziny nie muszą w komplecie uczestniczyć w spotkaniach, ponieważ to oni są zagrożeni i problem jest związany z nimi. Z drugiej strony, podejście systemowe zakłada, że wszyscy członkowie rodziny są osobami zagrożonymi, bez względu na to, co ten termin może oznaczać. Kiedy osoby zagrożone unikają zabierania swoich rodzin na spotkania, ujawniają swoje pragnienie, nie tak znów bardzo ukryte, by niczego nie zmieniać wewnątrz środowiska rodzinnego.

W tej pierwszej fazie, wielu członków rodziny broni się, zapewniając siebie

samych, że ponieważ nie są osobami zagrożonymi nie muszą uczęszczać na spotkania. Zazwyczaj unikają dołączania do grup, prezentując różne wymówki: swoją pracę, małe dzieci, starych i chorych rodziców, obowiązkową obecność dzieci w szkole itd. Podobnie rzadko akceptują swoją zmianę, uznając że same są w porządku. Przy pomocy wymówek i wyborów rodziny próbują ukryć swój opór przed zmianą swojego zachowania i swojego stylu życia. Poprzez obserwację wszystkich takich zachowań i interakcje z członkami rodziny, zarówno na początku uczestnictwa, jak i później, asystent i inne rodziny szukają sposobów zaradzenia im.

Rodzina może stać się częścią grupy o wiele łatwiej, jeżeli znajduje się w krytycznej sytuacji. Zdarzy się to pod warunkiem, że wszyscy członkowie zaakceptują odpowiedzialność, polegającą na regularnym uczestnictwie w spotkaniach.

Rodzina bierze udział w podstawowym szkoleniu od samego początku i musi zaakceptować podejście, że problemy są traktowane jako zachowanie dotyczące całego systemu rodzinnego. Każdy członek rodziny powinien zdać sobie sprawę z tego, że problemy zaburzają całą rodzinę i że niezwykle trudno jest przewidzieć, który z jej członków będzie miał największe trudności ze zmianą swojego zachowania.

Czasami asystentowi i innym członkom grupy trudno jest zdecydować,

których i jak wielu członków rodziny zaprosić do wzięcia udziału w grupie. Na początku wszyscy bliscy i również inni krewni powinni wstąpić do grupy. Poprzez rozmowę z całą rodziną, kwestie jej dotyczące staną się bardziej jasne. Po pewnym czasie członkowie, którzy nie muszą być obecni w dalszej pracy nad zmianą, mogą opuścić grupę, jeżeli tego chcą.

Członkami rodziny w szerokim znaczeniu są również ci ludzie, którzy, nawet jeżeli nie mają więzów krwi z osobami zagrożonymi, są ważni dla rodziny: są przyjaciółmi, kolegami z pracy, pracodawcami itp.

Może pojawić się problem, gdy ktoś przyjdzie do grupy bez osoby zagrożonej i poprosi o pomoc lub radę. Są to zazwyczaj żona, mąż, syn, córka, przyjaciel osoby zagrożonej, którzy proszą o pomoc, ponieważ, jak mówią, nie mogą przekonać osoby zagrożonej, aby ta przyszła na spotkanie. W takim przypadku asystent i członkowie grupy zostają skonfrontowani z dylematem: z jednej strony wiedzą, że dopóki cała rodzina nie przyjdzie do grupy, dopóty nie osiągnie się zadowalających rezultatów, z drugiej strony znają zasadę, według której osoba prosząca grupę o pomoc automatycznie staje się jej członkiem. W takim przypadku podejście oparte jest na fakcie, że zachowanie osoby zagrożonej jest problemem chronicznym, którego nie można i nie powinno się zmieniać w krótkim czasie. Czasami

potrzeba dużo czasu, by cała rodzina zaakceptowała proponowaną zmianę. Osoba prosząca o pomoc jest – naszym zdaniem – częścią systemu rodzinnego, systemu zaangażowanego jako całość w problemy, a zatem potrzebuje pomocy. Jeżeli podczas spotkań ta osoba zmieni swoje zachowanie, często może to zaowocować zmianą w stylu życia również części innych członków rodziny, którzy nawet, jeżeli byli nieobecni podczas pierwszego okresu, dołączą do grupy później. Podczas tego okresu, kiedy tylko jedna osoba uczęszcza na spotkania, podejście będzie takie samo, jak gdyby uczęszczała na nie cała rodzina.

Nie uwzględnia się żadnych wymówek od członków rodziny, lub osób zagrożonych, mających na celu uniknięcie współpracy podczas spotkań. Spotkania trwają zaledwie półtorej albo dwie godziny w tygodniu i trudno jest sobie wyobrazić, że ktoś nie może poświęcić tyle czasu. Należy wziąć te problemy pod uwagę i grupa robi, co tylko możliwe, żeby pomóc swym członkom w rozwiązaniu każdej niedogodności, która może przeszkadzać rodzinie w uczęszczaniu na spotkania. Na początku uczestnictwa dzieci osoby zagrożonej również biorą udział w aktywnościach grupy, ponieważ uczestnictwo w spotkaniach pomoże im przezwyciężyć trudności, powstałe na skutek problemów w obrębie ich rodziny. Kiedy dzieci dorosną i stworzą własne rodziny, zajmując niezależną pozycję w społeczeństwie,

ich obecność nie musi być konieczna w grupie po tym, jak pojawi się zmiana w zachowaniu. Z drugiej strony, niektóre dzieci głęboko interesują się pracą grupy i same decydują się zostać asystentami rodzinnymi. Inne czują, że grupa może być dobrym katalizatorem ich własnego dojrzewania i rozwoju i decydują się dalej przychodzić.

Ludzie samotni, czy rodziny nie zagrożone wykluczeniem, nie mogą dołączyć do grupy. Grupa nie jest organizacją otwartą dla każdego.

2.14. Wizyty i szkolenia w grupach rodzinnych

Podczas sesji komunikacja i interakcje są bardzo głębokie i intensywne. Rodziny mówią o swoim cierpieniu, o swoich prywatnych problemach i szukają nowego, bardziej zdrowego i bardziej konstruktywnego stylu życia. Podczas gdy dyskutują, biorą za pewnik, że nic o czym mówią nie wydostanie się poza obręb grupy i będzie trzymane w „sekrete” przez wielorodzinną społeczność tworzącą grupę – grupę zorganizowaną dla rodzin z problemami. Nie jest to grupa ludzi, która spotyka się, aby dawać lekcje dotyczące tego, jak promować zdrowie w społeczności lokalnej. Oczywiście, pewna ciekawość może pojawić się w społeczności, co może być mniej lub bardziej pozytywne dla grupy i jej pracy, ale na spotkania mogą przychodzić tylko te rodziny, które chcą mówić o swoich własnych problemach i dzielić się swoimi doświadczeniami,

tak że mogą pomagać i stymulować inne rodziny. Z pewnością ten proces nie może mieć miejsca, jeżeli na spotkania przychodzą jacyś przypadkowi ludzie. Rodziny próbują analizować i badać zachowanie, które przyniosło im tak wiele problemów i trudności. Nawet, jeżeli ludzie uczęszczający na spotkania nie mówią o swoich własnych problemach, to zwykle odnoszą się do bardzo osobistych kwestii.

Grupa może organizować otwarte spotkania dla wszystkich ludzi żyjących w społeczności lokalnej, które zazwyczaj dotyczą problemów z bezrobociem, alkoholem i innych problemów. Podobną funkcję można przypisać spotkaniom kilku grup (intergrupom). Podczas tych spotkań członkowie grupy mogą opisywać swoją pracę i aktywności grupy. Niektórzy członkowie i rodziny mogą również mówić o swoich własnych problemach i doświadczeniach, jeżeli chcą. Rodziny nie są zobligowane do uczęszczania na spotkania otwarte dla publiczności. Chociaż anonimowość nie jest zasadą grupy, byłoby czymś niewłaściwym prosić jej członków, żeby mówili o swoich problemach i uczestniczyli w aktywnościach grupy o każdej porze i w każdej grupie. Nawet podczas regularnych spotkań radzi się uczestnikom, żeby wciąż nie powracali do swojej własnej przeszłości i zdarzeń związanych z zagrożeniem wykluczeniem. Ta praktyka może w rzeczywistości zahamować dalszą ewolucję i zmianę. W przeciwieństwie

do tego lepiej będzie, jeżeli będą opowiadać o swoich pozytywnych osiągnięciach i przyszłych projektach.

Jeżeli członkowie grupy zdecydują się opowiedzieć o swoich własnych problemach publicznie, z całą pewnością zrobią to otwarcie, nie pozostając anonimowymi. Jeżeli uczestnicy się zgodzą, grupa może okazjonalnie zapraszać jakichś ludzi na spotkania, aby poinformować ich o problemach funkcjonujących w społeczności i poprosić ich o pomoc i wsparcie. Nie jest to regularne spotkanie i członkowie grupy sami zdecydują, czy mają ochotę wziąć w nim udział czy nie.

W specjalnych sytuacjach grupa może funkcjonować jako miejsce treningowe dla przyszłych asystentów. Kiedy ludzie z zewnątrz czy goście mają być obecni na spotkaniu grupy, jej członkowie mogą adaptować przebieg spotkania do potrzeb gości. Takie spotkanie zwykle nie reprezentuje zwyczajnej aktywności.

Przykładowo, szkolenie asystentów rodzinnych może włączać kilka wizyt w grupie, kiedy wizyty te spełniają funkcje szkoleniowe. Jednak jest to wyjątkowe zdarzenie, które powinno mieć miejsce najwyżej raz w roku w danej grupie.

Można wypróbować inne techniki treningu i doskonalenia nowych asystentów: comiesięczne spotkania asystentów, współpraca w Intergrupach, podczas specyficznych spotkań szkoleniowych, itp. Jako wyjątek można

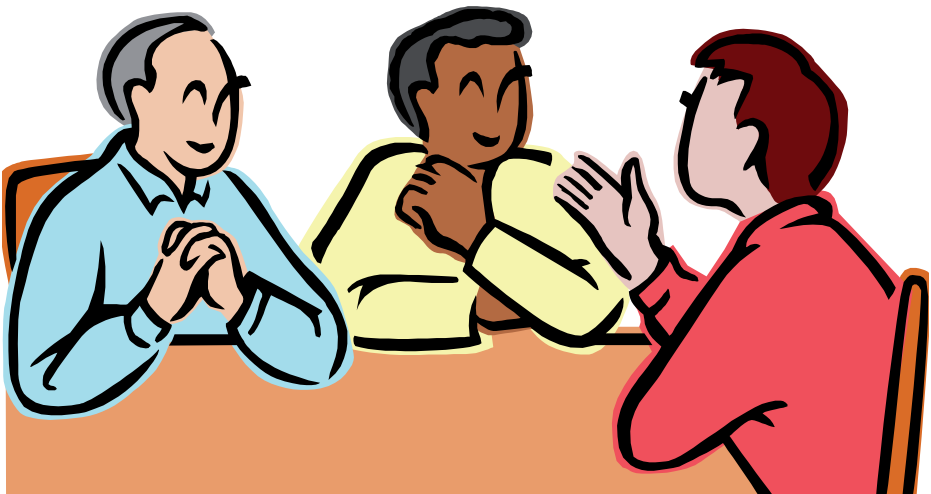
zorganizować kilka wizyt w grupie dla osoby, która chce zostać asystentem, pod warunkiem, że zgodzą się na to zarówno uczestnicy, jak i asystent rodzinny, i że ta osoba przeszła już podstawowy kurs asystencki. Asystent w grupie, w której organizowana jest wizyta, powinien przejść specjalne szkolenie na temat pracy z kursantami.

2.15. Obecność większej liczby asystentów w jednej grupie rodzinnej

Jeżeli to możliwe, to, zwłaszcza w pierwszym okresie funkcjonowania grupy, w którym w trakcie spotkań wprowadzane są elementy treningowe, pożądane jest uczestnictwo dwóch asystentów. Umożliwia to prowadzenie modelowania umiejętności, aktualnie niezbędnych uczestnikom w ich funkcjonowaniu rodzinnym, zawodowym, społecznym lub

w kontaktach z urzędami itp. Dwoje asystentów jest pożądanym także wtedy, kiedy każdy specjalizuje się w innym obszarze problemowym. Asystenci, dla nauczania się harmonijnej współpracy, powinni przejść odpowiednie szkolenie trenerskie.

Jeżeli w grupie uczestniczy jeden asystent, to powinien dołączyć do grupy zaraz po kursie asystenckim, bez żadnej szczególnej praktyki. Na początku swojej pracy i później, asystenta wspierają instytucje, takie jak centrum pomocy rodzinie i grupy asystenckie, skupiające asystentów pracujących na danym terenie. Spotkania takich grup powinny odbywać się przynajmniej raz w miesiącu i mogą pełnić rolę superwizji indywidualnej, jak i wzajemnej. Jeżeli to konieczne, superwizor również może zaoferować wsparcie.

3. ASYSTENT RODZINNY

3.1. Znaczenie terminu „asystent rodzinny” w programach dotyczących wykluczenia społecznego.

Asystent rodzinny może być profesjonalistą lub wolontariuszem. Asystent rodzinny jest katalizatorem procesu rozwoju i ewolucji grupy. Taka osoba, katalizująca zmianę w zachowaniu, rzadko jest profesjonalistą w tradycyjnym tego słowa znaczeniu. Nie oznacza to, że asystent nie wykonuje dobrze swojej pracy jako wolontariusz. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) nazywa takich wolontariuszy „społecznymi pracownikami zdrowia”. Społeczni pracownicy zdrowia nie są lekarzami, znachorami czy kimś podobnym. Są wyszkoleni do zadań, do których profesjonalści nie są właściwie przygotowani. Konieczna jest współpraca pomiędzy asystentami zawodowymi i wolontariuszami; każdy z nich ma swój wkład w ograniczanie wykluczenia społecznego. Termin „asystent” został zapożyczony przez instytucje publiczne, które powołały do życia różnorodne służby. Od ludzi tam pracujących

oczekuje się zatem, żeby służyli swoim klientom. Wprowadzenie terminu „asystent” nie oznacza, że zawodowy pracownik nie może odgrywać aktywnej roli w grupie, ale że akceptuje koncepcję społeczno-ekologiczną, która z drugiej strony składa się na część jego roli zawodowej.

Asystent to osoba służąca innym na podstawie wzajemnej solidarności, kiedy każdy jest odpowiedzialny za kogoś innego, czy raczej kiedy każdy jest odpowiedzialny za każdego. Koresponduje to z definicją solidarności Jana Pawła II zawartą w jego liście *Sollicitudo rei socialis*: „Przede wszystkim oznacza to wzajemną zależność, *niezbędny/istotny system* relacji tworzący współczesny świat, włącznie z jego komponentami ekonomicznymi, politycznymi i religijnymi, traktowany jako kategoria moralna. Kiedy uzna się tę koncepcję wzajemnej zależności, reakcją na to, będącą odpowiednią postawą społeczną i moralną, oraz „cnotą” jest *solidarność*. Zatem solidarność nie zakłada poczucia nieskończonego współczucia czy sztucznych emocji wobec cierpień tak

wielu ludzi, zarówno nam bliskich jak i dalekich. Przeciwnie, jest ona *stanowczą i stałą decyzją* poświęcania się dla *dobra publicznego*; czyli dla ogólnego dobra wszystkich i każdego z osobna, ponieważ wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za wszystkich. Ta decyzja oparta jest na przeświadczeniu, że współczesny rozwój jest hamowany żądzą zysków i władzy”.

Asystent może być profesjonalnym albo nie-profesjonalnym wolontariuszem, pod warunkiem, że przeszedł właściwe szkolenie i bierze udział w treningach doskonalących. Jeżeli problemy związane z wykluczeniem społecznym są traktowane jako zachowania albo styl życia, wtedy nie można ich opisać w terminach psychopatologii, czy połączyć z tradycyjną terapią. W grupach rodzinnych nie można więc używać terminu „terapeuta” – jak to czasem błędnie postrzega się w placówkach opieki zdrowotnej. Dlatego w procesie rozwoju koncepcji grup używa się terminu „rozwój osobisty”, a nie „terapia”. Komponent katalizujący, asystent rodzinny w środowiskowych programach dotyczących problemów związanych z wykluczeniem, nie jest terapeutą, ale osobą, która ma cechy osobowe i przeszkolenie umożliwiające jej wytworzenie empatii, zapoczątkowanie zmiany w stylu życia i przyczynianie się do ewolucji społeczno-kulturowej.

Asystent rodzinny potrafi akceptować osobę zagrożoną i jej rodzinę, tworząc pozytywną atmosferę, w której powstają dobre procesy komunikacyjne i pozytywne interakcje. Ważny jest szacunek dla siebie i innych i zrozumienie, że szacunek należy się każdemu człowiekowi. Asystent przyjmuje więc przede wszystkim perspektywę patrzenia na każdego jak na człowieka, i oddzielania człowieka od problemu.

Rodziny, które już rozpoczęły zmianę, dzielą się swoimi doświadczeniami z rodzinami nowo wstępującymi do grupy i z wszystkich tych doświadczeń każda osoba może wybrać te, które są najbardziej adekwatne do jej własnych problemów. Asystent, który jest katalizatorem procesu, nie musi proponować rozwiązań, ponieważ każda rodzina poprzez swoją interakcję z innymi rodzinami w wielorodzinnej strukturze grupy i w społeczności lokalnej wybiera rozwiązanie, które pasuje do jej potrzeb. Podczas tego procesu asystent stosuje tę samą procedurę wobec każdej nowej rodziny, towarzyszy jej w trakcie rozwoju i przeprowadza podział grupy, jeżeli dołączy do niej trzynasta rodzina. Chroni rodziny przed nawrotem i uzależnieniem się od asystenta, grupy czy instytucji opieki zdrowotnej bądź pomocy społecznej.

Jeżeli w grupie pojawiają się problemy, asystent znajduje rozwiązanie. Jeżeli to

rozwiązanie nie działa, prosi o superwizję ośrodek pomocy społecznej, centrum pomocy rodzinie lub placówkę specjalistyczną. Przynajmniej raz w miesiącu asystent uczęszcza na spotkania ze społecznością asystentów rodzinnych, gdzie ma okazję dokonać pewnego rodzaju samooceny i wzajemnej superwizji.

Asystent uczy się słuchać członków grupy, rozumieć ich problemy i pomagać im komunikować się i współdziałać. Nie potrzebuje żadnej specjalnej techniki, innej niż praca ze społecznością wielorodzinną w grupie. Jednakże szczególne doświadczenie zawodowe z pewnością jest korzystne.

Aktywności prowadzone przez asystentów stymulują komunikację i interakcję pomiędzy członkami grupa i pomiędzy grupą i społecznością lokalną, gdzie ma miejsce zmiana w zachowaniu. Członkowie grupy poszukują tak wiele ludzkich relacji i więzów, jak to tylko możliwe, poprawiając w ten sposób swoją komunikację ze społecznością lokalną. Asystent „zniechęca” do takich aktywności, które są ograniczone jedynie do grupy i odcinają rodziny od prawdziwego życia, oferując alienację od społeczeństwa.

3.2. Szkolenie asystentów

Szkolenie asystentów jest zasadniczym i koniecznym elementem systemu grup rodzinnych, który prawdopodobnie

nie mógłby bez tego w ogóle funkcjonować.

Szkolenie stanowi spójny program, opracowany, realizowany i doskonalony pierwotnie dla grup rodzinnych z problemami związanymi a alkoholem przez Europejską Szkołę Alkoholologii i Psychiatrii Ekologicznej we Włoszech. Jest to kontynuacja szkoły, utworzonej przez Vladimira Hudolina w Zagrzebiu w 1975 r. i od 1979 r., tj. pierwszego kursu uwrażliwiającego we Włoszech (Udine), otwartej dla Włochów. Pierwszym szczeblem szkolenia jest kurs podstawowy. Asystenci odbywają podstawowe szkolenie na kursie uwrażliwiania, który trwa około jednego tygodnia (50 godzin). Natychmiast po tym kursie powinni rozpocząć pracę w grupach. Kiedy nowy asystent przychodzi do grupy, może uzyskać dodatkowe niezbędne informacje od asystentów, którzy już pracują w grupach i których ma zastąpić. W razie potrzeby, kurs uwrażliwiający można (i należy) powtórzyć. Od początku kursu asystenci uczą się koncepcji i treści podejścia społeczno-ekologicznego i są motywowani do zmiany własnego zachowania. Ukończenie kursu uwrażliwiającego upoważnia do uzyskania certyfikatu asystenta rodzinnego, i – na tej podstawie – rozpoczęcia pracy w grupie. Certyfikacja wygasa po dwu latach od ukończenia kursu uwrażliwiania, jeżeli

absolwent kursu nie podjął pracy jako asystent lub innej funkcji w grupie rodzinnej. Dopiero przez podjęcie pracy w grupie, asystent uzyskuje możliwość dalszego doskonalenia w pracy z rodziną. Drugi szczebel szkolenia asystentów rodzinnych stanowią kursy doskonalące, poświęcone różnym tematom (monograficzne), problemom grup lub zmianom w systemie. Kursy takie trwają 3 dni. Trzeci szczebel to specjalistyczne kursy uwrażliwiające, dotyczące problemów i współwystępujących zaburzeń zachowania. Tematami tych kursów są problemy połączone z alkoholizmem, jak zaburzenia psychiczne, używanie narkotyków, agresja i przemoc, wiek podeszły, kierowanie pojazdami, bezdomność. Kursy doskonalące i specjalne uwrażliwiające zapewniają stały rozwój merytoryczny asystentów oraz osiągnięcie przez nich postępów we własnym rozwoju. Asystenci mogą brać udział w takich kursach raz na rok czy raz na dwa lata, zależnie od swoich potrzeb. Czwartym szczeblem jest dostępna dla asystentów 300-godzinna (150 godzin teoretycznych i 150 godzin praktycznych) krajowa szkoła doskonałości w rozwiązywaniu problemów alkoholowych (*Scuola nazionale di perfezionamento in alcologia*), nastawiona na przygotowanie wykładowców i trenerów różnych treningów i szkoleń i doskonalenie pracy w społecznościach

lokalnych w radzeniu sobie z problemami związanymi z alkoholem. Szkolenie organizowane jest w formie pięciodniowych sesji (modułów), każdy po 50 godzin. Szkoła stanowi także społeczność edukującą, „rodzinę słuchaczy”. Doświadczenie z pracy w grupie, połączone ze szkoleniem, pozwala asystentom poznawać bieżące trendy w promocji zdrowia i programach przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, demonstrować i testować własną wolę i coraz lepiej rozumieć potęgę zasobów, tkwiących w ludziach. Dalej, przygotowuje ich to do solidarności, możliwości akceptowania i rozszerzania przyjaźni, do miłości, do możliwości życia w harmonii z innymi ludźmi, do akceptacji odmienności oraz chronienia i rozwijania pokoju i wolności. Aby osiągnąć najwyższy poziom pracy, asystent zmienia swoje zachowanie i swój styl życia. Jeżeli asystent nie jest w stanie rozwinąć tych zdolności, to z trudem przyjdzie mu umożliwienie zaistnienia takiej zmiany u osób biorących udział w prowadzonych przez nich programach.

3.3. Wielowymiarowe cierpienie istot ludzkich a rola asystentów

Istnieje szereg aspektów ludzkiego zachowania, które nie zostały do końca poznane. Co wiemy na temat problemów politycznych, duchowych i emocjonalnych, nawet tych najbardziej

widocznych? Po przystąpieniu do grupy wiele z tych problemów zostaje rozwiązanych bez jakiegóż szczególnej interwencji ze strony asystenta. Asystent uczy się więc, nawet nie zdając sobie z tego sprawy, jak zachowywać się w takich sytuacjach. Oprócz tych problemów asystent często spotyka rodziny, które mają specyficzne problemy i równocześnie bardziej złożone zaburzenia zachowania. W takim przypadku asystent stwierdza, że jest niekompetentny, chyba że odbył odpowiednie szkolenie.

Ponieważ zagrożenie wykluczeniem współwystępuje obecnie coraz częściej z zaburzeniami zachowania, grupa rodzinna i asystent powinni wiedzieć więcej, jak radzić sobie z takimi trudnymi, łączonymi i wielowymiarowymi problemami. Przede wszystkim niektóre rodziny mają problemy związane z alkoholem połączone z innymi zaburzeniami psychicznymi, uzależnieniami od różnych substancji, trudnościami egzystencjalnymi i duchowymi, zachowaniami agresywnymi i ryzykownymi, pochodzą z „dzielnic nędzy”.

3.4. Osobowość i profesjonalizm asystentów.

Powodzenie programów społeczno-ekologicznych zależy od entuzjazmu asystentów, ich wiedzy i osobowości. Kiedy zapyta się uczestników kursu

uwrażliwiania o to, jakie zalety powinny cechować asystenta, zazwyczaj wypiszą długą listę, na której rzadko występuje profesjonalizm. Idealny asystent opisany przez uczestników ma tak wiele cech, że raczej nie mogłaby ich posiadać jedna osoba. Najważniejszymi cechami okazują się: zdolność do komunikowania się i wchodzenia w interakcje z rodzinami, zdolność do empatii, umiejętność słuchania ludzi, nawiązywania przyjaźni i okazywania miłości innym ludziom.

Poniżej znajduje się zestawienie wyników poglądów uczestników jednego z kursów uwrażliwiających na temat akceptowanych i nieakceptowanych cech asystenta rodzinnego. Ciekawe i warte zauważenia jest to, że nie pojawiają się profesjonalizm i używanie alkoholu.

Ludzkie cechy są bardzo ważne; pomimo tego nie można odrzucać wymagań zawodowych, które opisałam, w części omawiającej szkolenie asystentów i kursy doskonalące. Asystenci stają się jednak profesjonalistami w swojej pracy raczej poprzez bezpośrednie doświadczenie w grupie, niż dzięki dyplomom.

Obecnie od asystentów pracujących w programach dotyczących problemów związanych z wkluczeniem wymaga się:

- pracy w grupie, nawet jeżeli biorą udział w innych aktywnościach w obrębie systemu (uczą, prowadzą badania, itp.);

- bycia odpowiednio przygotowanymi do pracy w grupie i w innych programach, szczególnie dotyczących tego aspektu, jakim jest wielowymiarowe cierpienie;
- ciągłego doskonalenia się i zbierania informacji dotyczących tego, jak można stać się dobrym trenerem i nauczycielem;
- współpracy w badaniach, dotyczących problemów związanych z wykluczeniem;
- przekazywania swoich własnych doświadczeń i wyników badań innym osobom zajmującym się problemami wykluczenia społecznego.

W rzeczywistości nie można standaryzować cech zachowania asystenta; jednak

Pożądane cechy asystenta rodzinnego	Niepożądane cechy asystenta rodzinnego
Jest sobą	Rasista
Ludzki	Terapeutyczny
Uczciwy wobec siebie	Wypytyjący
Dyskretny	Inwazyjny
Plastyczny	Ciekawski
Tolerancyjny	Udający
Prosty	Osądzający
Zapraszający	Nieprzyjemny
Empatyczny	Bezkompromisowy
Przyjacielski	Agresywny
Piękny	Autorytatywny
Dojrzały	Zarozumiały
Społeczny	Imperatywny
Potrafi słuchać	Dumny
Cierpliwy	Egoistyczny
Tak użyteczny, jak to możliwe	Zły
Zrównoważony	Zimny
Kompetentny	Osądzający
Neutralny	Niekompetentny
Przygotowany	Zastępuje grupę
Interesujący	
Wrażliwy	

ogólnie rzecz biorąc, pożądana jest umiejętność tworzenia empatii, słuchania, powstrzymywania się od osądzania i otwartość na relacje międzyludzkie.

Podejście społeczno-ekologiczne wymaga od asystenta jedynie chęci pracy dla grupy i ukończenia kursu uwrażliwiania. Dodatkowo, wskazane jest uzyskanie pozytywnej opinii grupy, asystenta już pracującego w grupie i – kiedy to konieczne – ośrodka pomocy społecznej, centrum pomocy rodzinie albo innego organu samorządowego lub państwowego.

Jak wyżej wspomniano, grupa jest autonomiczna i całkowicie samowystarczalna. To samo dotyczy asystenta rodzinnego – wolontariusza, który pracuje społecznie i odpowiada tylko przed grupą. Część asystentów rodzinnych może być pracownikami sektora pomocy społecznej lub opieki zdrowotnej. W grupach udzielają się z zasady po pracy. Jest to podstawowe zabezpieczenie autonomii i wolności grupy. Jeżeli pracownik jest delegowany do grupy i czas uczestnictwa w grupie wlicza mu się do czasu pracy, powinno być całkowicie jasne, że ewentualna kontrola ze strony pracodawcy może dotyczyć wyłącznie czasu pracy, a nie funkcjonowania grupy. W pierwszej fazie rozwoju grup większość asystentów stanowią profesjonaliści. Później sytuacja się zmienia i asystentami są przeważnie osoby, które wyszły z grup. Uważani są oni za

najlepszych asystentów. Przykładowo, po kilkunastu latach funkcjonowania grup we włoskim okręgu Friuli Venezia Giulia (1998) skład asystentów rodzinnych przedstawiał się następująco: 79% wolontariusze z grup, 9% pracownicy opieki zdrowotnej, 12% pracownicy innych służb publicznych, zwłaszcza pomocy społecznej.

3.5. Spotkania szkoleniowe asystentów

Aby można było prowadzić skuteczny program ekologiczny, wspierający zmianę społeczną, potrzebna jest znaczna liczba grup rodzinnych i asystentów na określonym terenie. Asystenci muszą być przeszkoleni i mieć możliwość uczestniczenia w programach szkoleniowych.

Duża liczba wolontariuszy-asystentów którzy, poprzez akceptację pojęcia solidarności, katalizują zmianę zachowania danej osoby, jej rodziny i społeczności lokalnej, musi być motywowana, wyszkolona i dopuszczona do pracy. Doświadczenia pokazują, że wolontariusze-asystenci po odbyciu kursu uwrażliwiania i rozpoczęciu pracy w grupach mogą osiągać bardzo dobre rezultaty.

Podstawowe szkolenie asystentów do ich pracy w programach rodzinnych, a przede wszystkim w grupach, stanowią kursy uwrażliwiania. Na te kursy zazwyczaj uczęszcza od sześćdziesięciu do

siedemdziesięciu osób i kończą się one debatą na temat pracy pisemnej (eseju). Zgodnie z doświadczeniem, okazuje się, że podczas kursu uwrażliwiania większość uczestników jest motywowana do pracy w grupie i że otrzymują oni dostateczne szkolenie, by móc zaangażować się w programy. Uczestnicy muszą rozpocząć pracę w grupach i programach natychmiast, ponieważ wraz z upływem czasu ich motywacja może znacznie się obniżyć. Po kursie uczestnicy powinni regularnie się spotykać (przynajmniej raz w miesiącu), aby wymienić doświadczenia i dostarczyć sobie wzajemnie wskazówek. Spotkania te powinny odbywać się w ustalonym miejscu i określonych z góry terminach.

Po uzyskaniu przez asystenta doświadczenia w grupie rodzinnej, może on kontynuować szkolenie trenerskie. Czytanie, badania i pisanie na temat problemów związanych z alkoholem również oznacza ciągłe doskonalenie się.

3.6. Osoby zagrożone i członkowie ich rodzin, jako asystenci w grupie rodzinnej

Asystenci pracujący dla grup rodzinnych mogą być zarówno profesjonalistami, jak i nie-zawodowcami, wolontariuszami pochodzącymi ze wszystkich grup miejscowej społeczności. Osoby zagrożone, jak i członkowie ich rodzin mają dokładnie takie same prawa jak każdy inny członek społeczności, włącznie z prawem do promocji zdrowia i rozwoju osobistego.

Osoby zagrożone i ich krewni mają prawo do tego, by stać się asystentami, jeżeli skutecznie poradzili sobie z problemami, związanymi z wykluczeniem, a zatem uzyskali bezpośrednie osobiste doświadczenie. Dodatkowym warunkiem jest ukończenie wymaganego szkolenia i stałe dokończanie się, kiedy rozpoczną już pracę.

4. NAWRÓT

4.1. Grupa i nawrót

Nawrót do zachowań skutkujących zagrożeniem wykluczeniem, reprezentuje jeden z najbardziej poważnych problemów dla osób zagrożonych, ich rodzin, asystenta i grupy. Rozumie się, że nawrót głęboko oddziałuje na pracę grupy, pomimo tego asystent i członkowie grupy muszą pamiętać, że nawrót jest „normalnym aspektem” życia osoby zagrożonej i jednym z etapów zmiany.

Nawrót różni się w zależności od zachowania problemowego, którego dotyczy, jednak wspólną cechą nawrotów jest zatrzymanie procesu rozwoju osobistego i społecznego. Nawrót zwykle wzbudza w członkach grupy lęk i często agresję wobec osoby zagrożonej. Również krewni osoby zagrożonej, przeżywającej nawrót, mogą odczuwać lęk i agresję. Asystent musi potrafić utrzymać swoją agresję pod kontrolą. Nawrót niesie ze sobą głęboki kryzys u osoby zagrożonej, jego rodziny, asystenta i w grupie. Jednakże kryzys taki nie ma wyłącznie negatywnego wpływu. W wielu przypadkach zachęca do dalszego rozwoju i ewolucji. Jeżeli nawrót zostanie natychmiast rozpoznany i rozwiązany, nie musi koniecznie wytworzyć poważnego i permanentnego problemu. Krytyczna sytuacja wywoływana przez nawrót mobilizuje do solidarności i wzmacniania przyjacielskich więzi, które powinny funkcjonować pomiędzy członkami grupy, nawet wtedy, gdy nie ma żadnej sytuacji krytycznej.

Kiedy zdarza się nawrót, grupa organizuje „przyjacielską wizytę” co oznacza, że

rodzina doświadczająca kryzysu jest odwiedzana na towarzyskich (nie zawodowych) zasadach. Osoby zagrożone czasem cierpią trudności w zakresie komunikowania się i okazywania empatii. Dlatego też grupa tworzy w swoim obrębie podgrupę odpowiedzialną za organizowanie „przyjacielskich wizyt”, której szczególną funkcją jest zachęcanie do solidarności i przyjaźni wśród członków grupy. Kiedy pojawiają się kryzysy czy nawroty, ta grupa przyjaciół aktywnie wspiera rodzinę w kłopotach. Trzeba pamiętać, że istnieją również nawroty, które mogą dotyczyć zarówno osoby zagrożonej, jak i jego rodziny, asystenta, grupy i społeczności. Takim nawrotem jest powrót do czyjegós wcześniejszego zachowania czy stylu życia, na przykład spotkań z osobami planującymi przestępstwo. Przede wszystkim trzeba pamiętać o tym, że grupa istnieje dla tych, którzy przeżywają nawrót, ponieważ ludzie, którzy rozwiązali swoje problemy, nie potrzebują grupy rodzinnej.

3.2. Jak reagować na „nawrót”

Nawrót jest zazwyczaj uważany za wskaźnik niepowodzenia programu. Faktycznie nawrót jest jednym z etapów zmiany. Dlatego, pomimo nawrotów, grupa kontynuuje swój program zmiany i rozwoju osobistego i społecznego. Z nawrotu można też uzyskać wiedzę o ryzykownych sytuacjach i zachowaniach, których należy unikać. Zatem grupa i jej asystent uczą się traktować nawrót nie jak porażkę, ale jako okazję do refleksji i zmiany.